

А.М. Горнісевич

ДП «Український інститут промислової власності», Київ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

А.М. Горнісевич

Відповідно до міжнародних стандартів поняття «захист прав інтелектуальної власності» означає діяльність повноважних органів державної влади щодо визнання прав, відновлення в правах і усунення перешкод, які заважають реалізації прав та інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності. З огляду на це вказаний термін залежно від контексту означає правову охорону (англ. – *protection*) об'єкта права інтелектуальної власності, відновлення в правах (захист прав) правоволодільця, примусове забезпечення (англ. – *enforcement*) дотримання прав.

Україна є учасницею більш як 50-и багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності. Тому

доцільно визначити роль міжнародних стандартів у системі захисту прав інтелектуальної власності як невід'ємних складових національної правової системи в Україні.

Правова система в Україні базується на принципі верховенства права. Згідно з цим найвищу юридичну силу має Конституція України. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй (стаття 8 Конституції).

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, визнані Конституцією України частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції (стаття 9 Конституції України).

Конституція України не встановлює співвідношення юридичної сили міжнародних договорів України, законів та інших національних актів законодавства України. Однак Цивільним кодексом України, що є основним актом цивільного законодавства України, передбачено надання переваги застосуванню правил міжнародних договорів України в разі невідповідності їм правил законів України та інших національних актів цивільного законодавства (стаття 10 Цивільного кодексу України). За таких обставин обов'язковими для виконання в Україні є всі стандарти чинних на її території міжнародних договорів.

Отже, правова система України, в основі якої лежить Конституція, є монолітною системою національного законодавства, до складу якої входять також міжнародні договори України, закони України та інші національні нормативно-правові акти.

Основою правовідносин у сфері інтелектуальної власності є норми статті 54 Конституції України. Згідно з ними громадянам гарантуються свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або по-

ширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

У цій статті закріплені на національному рівні основоположні принципи прийнятих Організацією Об'єднаних Націй Загальної декларації прав людини (ст. 27) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (ст. 15), згідно з якими кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що виникають щодо створених нею будь-яких наукових, літературних чи художніх творів.

Саме на цих принципах побудовані книга четверта Цивільного кодексу України, яка має назву «Право інтелектуальної власності», а також усі інші законодавчі акти України, що стосуються захисту результатів творчості.

Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності, функції адміністрування яких виконує ВОІВ

Назва договору	Дата набуття чинності для України
Конвенція про заснування ВОІВ	26.04.1970
Паризька конвенція про охорону промислової власності	25.12.1991
Договір про патентну кооперацію	25.12.1991
Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків	25.12.1991
Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів	25.10.1995
Договір про закони щодо товарних знаків	01.08.1996
Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури	02.07.1997
Найробський договір про охорону олімпійського символу	20.12.1998
Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм	18.02.2000
Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків	29.12.2000
Ніщцька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків	29.12.2000
Договір ВОІВ про авторське право	06.03.2002
Договір ВОІВ про виконання і фонограми	20.05.2002
Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення	12.06.2002
Женевський акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків	23.12.2003
Договір про патентне право	28.04.2005
Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків	07.07.2009
Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків	29.07.2009
Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію	07.04.2010
Сінгапурський договір про право товарних знаків	24.05.2010

Україна є учасницею 20-и з 22-х чинних міжнародних договорів з питань інтелектуальної власності, функції адміністрування яких виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності ВОІВ (англ. *World Intellectual Property Organization*). Перелік цих договорів представлено в таблиці.

Україна є також учасницею Міжнародної конвенції щодо охорони нових сортів рослин, викладеної в редакції від 19.03.1991.

Особливу роль у галузі міжнародних стандартів захисту інтелектуальної власності відіграє Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – *Угода ТРІПС*), прийнята Світовою організацією торгівлі (далі – *СОТ*).

Угода ТРІПС набрала чинності на території України в день вступу її до СОТ, а саме 16 травня 2008 р. Вона вигідно вирізняється з-поміж інших міжнародних договорів комплексністю врегульованих відносин, оскільки встановлює стандарти захисту прав інтелектуальної власності для повного життєвого циклу існування об'єктів інтелектуальної власності, починаючи від матеріальних норм визнання результатів розумової діяльності об'єктами інтелектуальної власності й закінчуючи процедурними нормами щодо відновлення порушених прав та заходів примусу для забезпечення дотримання закону.

Угода ТРІПС зобов'язує членів СОТ дотримуватися сутнісних положень Паризької конвенції про охорону промислової власності, Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення та Договору про інтелектуальну власність на інтегральні схеми, незалежно від того, є чи не є вони учасниками цих договорів.

Додатково до цих положень Угода ТРІПС встановлює інші обов'язкові для застосування мінімальні матеріально-правові стандарти щодо об'єктів авторського права та суміжних прав, торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, винаходів, компоновань

інтегральних схем та комерційних таємниць. Такими стандартами, зокрема, є вимоги до об'єктів, які підлягають правовій охороні; строки правової охорони зазначених об'єктів; права, що мають надаватися авторам, їх правонаступникам та іншим володільцям прав на ці об'єкти, а також винятки з прав, що надаються.

Процедурні стандарти Угоди ТРІПС встановлюють такі загальні вимоги щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності:

- ✦ норми національного законодавства мають передбачати ефективні заходи проти будь-яких порушень права інтелектуальної власності, включаючи термінові заходи, спрямовані на запобігання порушенням, і заходи, що попереджають подальші порушення (ці процедури повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживань);
- ✦ процедури захисту прав інтелектуальної власності мають бути справедливими та рівними для всіх (вони не повинні бути безпідставно ускладнені, вартість їх здійснення не повинна бути високою, вони не повинні супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження чи не виправдані затримки);
- ✦ рішення по суті справи бажано викладати в письмовій формі та обґрунтовано (вони повинні бути доступними принаймні для сторін судочинства без не виправданих затримок та базуватися лише на свідченнях, щодо яких сторонам було надано можливість бути почутими);
- ✦ сторони судочинства повинні мати можливість перегляду судом остаточних адміністративних рішень та принаймні юридичних аспектів першого судового рішення по суті справи, однак в кримінальних справах не повинно бути можливості перегляду виправданя.

Угодою ТРІПС встановлені також спеціальні мінімальні стандарти процедур цивільного

судочинства та адміністративних процедур, а також засобів забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. Зокрема, вимагається:

- ✦ забезпечити чесність та справедливість процедур;
- ✦ надати судам право:

а) вимагати від сторін надання належних їм доказів;

б) приймати рішення за відсутності необхідної інформації, яку сторона не надала з поважних причин або для отримання якої встановила значні перешкоди;

в) вимагати від винної особи припинити порушення прав інтелектуальної власності та (серед іншого) запобігати імпорту товарів з порушенням прав інтелектуальної власності;

г) вимагати від винної особи відшкодування володільцю прав завданих збитків, у тому числі судових витрат;

г) вимагати виведення з комерційних каналів без будь-якої компенсації товарів, які є предметом порушення, та знищення їх, якщо це не завдасть шкоди володільцю прав, а також матеріалів та обладнання, які були значною мірою використані для виробництва таких товарів.

Особливої уваги в Угоді ТРІПС надається процедурним стандартам, що покликані забезпечити негайне та ефективне запобігання порушенням прав інтелектуальної власності, у тому числі імпорту товарів, які є предметом таких порушень, а також збереження відповідних доказів щодо інкримінованого порушення.

Ще однією важливою ознакою Угоди ТРІПС є наявність у ній детального комплексу стандартів щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності на митному кордоні.

Слід звернути увагу на те, що низка встановлених Угодою ТРІПС міжнародних стандартів захисту прав інтелектуальної власності не є нормами прямої дії. Тому вони можуть бути реалізовані лише в межах національної законодавчої системи та практики через імплементацію в норми національних актів. У першу чергу це стосується процедурних стандар-

тів забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності, оскільки впровадження їх залежить від системи судоустрою країни.

Важливою особливістю Угоди ТРІПС є ще й те, що вона дозволяє державі передбачати у своєму законодавстві більш високий рівень захисту, ніж того вимагають стандарти вказаної Угоди, за умови, що такий захист не порушує цих стандартів. Це дає можливість імплементувати в національні акти законодавства прогресивні положення законодавства Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, інших держав, а також специфічні вимоги міжнародних спортивних та інших організацій щодо умов проведення організовуваних ними масових міжнародних заходів тощо.

Наразі практично всі міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності, що встановлені Угодою ТРІПС та зазначеними вище договорами, адекватно перенесені в площину національних законодавчих та інших нормативно-правових актів України.

Своєрідними міжнародними стандартами захисту прав інтелектуальної власності можна вважати вимоги міжнародних неурядових організацій щодо захисту їх прав інтелектуальної власності під час проведення організовуваних ними масових заходів, особливо спортивних, таких, як організований Об'єднанням європейських футбольних асоціацій (далі – УЄФА) Чемпіонат Європи з футболу 2010–2012 рр. Перш за все це стосується змісту поняття «*інтелектуальна власність*», що як ціле відповідає визначенню цього терміна, даному в Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Поряд з цим в Угоді про проведення фінального турніру чемпіонату Європи з футболу 2010–2012 рр. міститься поняття «*інтелектуальна власність УЄФА*», яке є більш деталізованим і містить як звичні для міжнародних стандартів складові (права на позначення, права на винаходи), так і незвичні для таких стандартів складові (так звані *комерційні права*), а також права на статистичні, інформаційні та

інші дані. При цьому під комерційними розуміються права, пов'язані з чемпіонатом, включаючи права на рекламування, маркетинг, збут, ліцензування, комерційну концесію, спонсорство, опублікування, діяльність друкованих засобів масової інформації, телевізійне мовлення, запис і відтворення заходів чемпіонату.

Незвичним є також зміст терміну «*позначення*» як складової поняття «*інтелектуальна власність УЄФА*». Він є більш ємним та означає зареєстровані чи незареєстровані торговельні марки, найменування, емблеми, гасла, підписи, символи, дизайни, логотипи, відзняті матеріали, зображення та/або анімації й будь-які заявки на їх охорону чи реєстрацію, пов'язані з чемпіонатом, включаючи Логотип, Приз, Талісман та інші предствалення чемпіонату разом з усіма ідентифікуючими відзнятими рекламними матеріалами, звуками та музикою (за наявності), що використовуються з дозволу УЄФА у зв'язку з чемпіонатом.

Право розпоряджатися інтелектуальною власністю УЄФА належить виключно УЄФА.

Новим для системи міжнародних стандартів захисту інтелектуальної власності є також те, що зазвичай виключне право забороняти недозволене використання об'єктів інтелектуальної власності УЄФА надається і уряду країни, яка приймає чемпіонат.

Ще однією новацією є вимоги УЄФА щодо запобігання проявам паразитичного маркетингу, тобто використанню репутації УЄФА та чемпіонату іншими особами у власних комерційних цілях без дозволу УЄФА під час здійснення діяльності в царині маркетингу, реклами, зв'язків з громадськістю.

На відміну від усталених міжнародних стандартів, що містяться в міжнародних договорах, зобов'язання приймаючої країни забезпечити дотримання вимог УЄФА викладені в гарантіях уряду України та інших суб'єктів, які забезпечують проведення чемпіонату. Однак ці гарантії не є нормами прямої дії, обов'язковими

для виконання громадянами. Відповідно до принципу верховенства права, що діє в Україні, вимоги УЄФА мають бути відображені в національних актах законодавства.

Загальні вимоги УЄФА щодо захисту його прав інтелектуальної власності відображені в Законі України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні».

Згідно зі статтею 9 цього Закону Україна забезпечує захист прав інтелектуальної власності УЄФА та його комерційних партнерів відповідно до законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Забороняється пряме та непряме використання в будь-який спосіб без дозволу УЄФА об'єктів права інтелектуальної власності УЄФА, а також недозволений маркетинг.

Не допускається реєстрація юридичної особи (у тому числі інформаційного агентства), друкованого засобу масової інформації, найменування (назви) яких повністю чи частково відтворюють торговельні марки, символи, найменування чи інші об'єкти права інтелектуальної власності УЄФА.

Міністерство освіти і науки України забезпечує проведення експертизи заявок на інтелектуальну власність УЄФА спеціалізованою групою експертів невідкладно, з тим щоб державна реєстрація цієї власності здійснювалася протягом 6-и місяців з дня надходження відповідної заявки. Крім того, міністерство забезпечує термінове виявлення заявок, що суперечать будь-якій заявці або реєстрації УЄФА, невідкладний розгляд спеціалізованою групою експертів заперечень проти зазначених заявок та прийняття в установленому законом порядку відповідних рішень. Однак, на нашу думку, положення Закону щодо захисту прав інтелектуальної власності УЄФА потребують подальшої деталізації з метою забезпечення ефективного правозастосування.